

A MAGYAR NEMZETSZEME*

JOÓ TIBOR

A nemzet emberi közösség. Az emberi szellem szervezi az ösztönös együttélés természeti állapotából, hosszú fejlődés folyamán, közbeeső állapotok sorozatában. S ami éppen nemzetté teszi, az egy fogalom, mit a nemzet mibenlétéről fogadott el a közösség, s ami életét mint eszmény és cél irányítja. Tagjai ebbe az eszmébe vetett hitben forrnak össze nemzetté. E fogalom és maga a nemzeti közösség is történeti képződmény, tehát változáson, fejlődésen mennek keresztül. A történetiséggel jár együtt az is, hogy e fejlődés az egyes nemzet-egyénségek esetében más és más lehet, s így más és más lehet nemzetekként és korszakokként a nemzet mibenlétéről elfogadott fogalom is. Nagyon helytelen volna hát, ha egyetlen korszak vagy egyetlen nemzet nemzetfogalma iránti elfogultságból minden ezzel ellenkezőt helytelennek ítélnénk és abban a meggyőződésben lennénk, hogy mindazok a közösségek, melyek nem a mi nemzetfogalmunkat tartják az eszménynek, voltaképpen nem is nemzetek, a fejlődés kezdetlegesebb vagy romlott állapotában vannak.

A NEMZET ESZMÉJE

Egy közösséget az tesz nemzetté, hogy annak tartja magát, eszmét állít maga elé s azt követi, nem pedig merőben természeti ösztönöket és anyagias szükségleteket. Ez az eszme azonban különböző lehet. Még helyesebb az eszmének a fogalmáról beszélni. Mert az eszme, az idea nem változik. Örök és egyetemes érvénnyel uralkodik a valóság felett. Az emberi szellem azonban csak nehezen, küzdelmek és tévedések árán közelítheti meg. A fogalmak felismerésének kísérletei. Tiszta jelentéséhez a köztudat alig, csak a filozófiai kritika juthat el – már amennyire az emberi szellem egyáltalán képes –, s ennek birtokában a róla alkotott fogalmak értékét elbíráhatja, megállapítva, mennyire illenek a valóságra és mennyit tartalmaznak az ideából.

A köztudatban élő fogalmak a bennük hívőknek magát az eszmét jelentik, s ők a valóságot szerinte ítélik meg és szerinte igyekeznek formálni. Történeti tényezők hát, és hallatlan reális következményeik vannak. A történetet belőlük lehet megérteni, mert ők irányítják fejlődését és eseményeit. S a történésznek az a feladata, hogy ezeknek a fogalmaknak a kialakulását és irányító hatását ábrázolja. A történetfilozófus azonban tovább mehet. Az ő feladata az, hogy a filozófia egyetemes céljának megfelelően, a végső alapokat kutassa és a jelenségeket azokra vezesse vissza. A fogalmak az eszme jelentkezései. Nemcsak joga hát, de kötelessége is, hogy a történetileg kialakult fogalmakat az eszmének kritikai eljárással nyert jelentéséhez mérje és megállapítsa, mennyit tartalmaznak azok ebből. Ezzel emelkedik a vizsgálódó és ítélő emberi szellem a történeti valóság relativitása fölé.

* Joó Tibor (1901–1945) *A magyar nemzetszeme* című, 1939-ben a Franklin Társulatnál megjelent könyvének bevezető fejezete (5–25). A szöveget néhány helyen rövidítettük és alcímekkel láttuk el. A szerző munkásságára lásd: FILEP Tamás Gusztáv: *Joó Tibor. A szellemtörténet és a magyar nemzetszeme*. Századvég, Bp. 2019. (A Szerk.)

Feladatunk hát kettős. Meg kell először vizsgálnunk, hogyan alakult ki a tényleges magyar nemzeti közösség, majd azt, milyen fogalmat alkotott magának a magyarság a nemzet mibenlétéről. Azután igyekeznünk kell tiszta dialektikai módszerrel megközelíteni a nemzet tiszta eszméjét, hogy ezzel a magyar nemzetfogalmat szembesíthessük és értékét lemérhessük. Csak így értjük meg lényegét. S csak így értjük meg a nemzet történetének lényegét is. Mert amint a nemzet realitását eszméje teremti, úgy nemzeti történelmé is ez az eszme fogja egységbe. A legtöbb, amit egy nemzet történelméből kipárolhat: nemzeteszmejének történelme. Ez sorsának fonala.

Ma egész Európában, és így hazánkban is, általában a nemzetfogalomnak és a nacionalizmusnak egy közös formája uralkodik. Először is ezt kell hát szemügyre vennünk, föltéve a kérdést, ráillik-e ez a valóságra és a nemzetfejlődés mindenik stádiumára, s feltehető-e, hogy kifejezi a nemzeteszme tiszta lényegét.

E felfogás a közös származásban, nyelvben, hazában, államban, kultúrában és sorsban látja azokat a tényezőket, melyek a nemzetet alkotják. A közös származású, egy nyelvű, egy hazában, egy államban élő, közös kultúrájú és sorsú emberek a nemzet tagjai. Ez az eszmény; s a hozzá

való ragaszkodást érti nacionalizmuson a közvélemény. E tényezők közül itt egyik, ott másik lép előtérbe, de ha különböző arányban is, valamennyien szerepelnek, s a lényeg az, hogy a nemzet mivoltát ilyen külső, tárgyi vonásokban látják. Ám, ha alaposabban szemügyre vesszük e fogalmat, a vizsgálat balul üt ki ránézve.

a nemzet realitását eszméje teremti

A NEMZET ESZMÉJE NEM FAJI KÉRDÉS

A közös származást ma szívesen szigorítják egészen a faji azonosságig és nemzet helyett szívesebben használják a nép, sőt faj szót, azonosítva a hármat. S valóban, ha a közös származás dolgában következtetések akarunk lenni, bízást beszélhetünk is mint követelményről a fajközösségről. De a faj biológiai fogalom, ennél fogva alighanem a természettudomány lesz itt hivatva véleményadásra. Ez pedig már régen eldöntötte, hogy jöllehet eredetileg csakugyan lehet emberfajokat feltételezni, tiszta fajokkal a történeti időkben már sehol sem találkozunk. A fajok keveredése mind az ősidőkben, mind az ismert történet folyamán oly nagyfokú és mélyreható, hogy fajilag egységes emberi közösségekről nem beszélhetünk. A történelem ezt a tényt forrásszerűleg tudja igazolni, írott följegyzésekből népek egyesüléséről; az antropológia pedig a népek és nemzetek sírmezőin lelt csontmaradványokból a maga egzakt természettudományi módszereivel állapítja meg. Ez a keveredés sohasem szünetelt és ma sem szünetel, úgyhogy népet, nemzetet és fajt azonosítani tudományos értelemben képtelenség.

Ezzel szemben fel szokták hozni, hogy ha nem is természettudományi, de történelmi értelemben, mégis csak beszélhetünk fajokról, mert az eredetileg különböző fajú ősök leszármazottai közt a századok folyamán bizonyos vérségi homogenitás alakult ki. Itt mindenekelőtt az illetéktelen szóhasználatot kell kifogásolnunk. A faj természettudományi fogalom, kár volna megzavarni ezzel

a céltalan és megtévesztő történelmi használattal tiszta értelmét. Való, hogy megállapítható egymás közt házasodott csoportok keretén belül bizonyos mérvű vérközösség. De ez a csoport – még ha fel tesszük is, hogy eredeti megalakulása óta sohasem került bele idegen vér, s nem is fog, ami persze lehetlenség – semmiképpen sem mondható fajnak.

Mert a faj fogalma elválaszthatatlan bizonyos, tárgyilag felírható és felsorolható, meghatározott biológiai sajátságok kimaradhatatlan örökletes ismétlődésétől nemzedékről nemzedékre. Tehát a fajilag sajátos és jellemző vonások közül egy sem hiányozhat egyetlen ivadékból sem. Ilyesmiről pedig szó sincs az úgynevezett „történeti fajok” esetében. E fogalom hívei azt a fikciót szeretnék elfogadtatni, hogy a fajok kereszteződéséből s állandó együtt maradásából

nemzetet és fajt azonosítani tudományos értelemben képtelenség

új faj keletkezhet. A természettudomány azonban kísérletileg is kimutatta, hogy a fajiság eredeti természetjogi adottság, a kereszteződésből új faj, tehát meghatározható, örökletes jegyek állandó egysége, nem származik; a keresztezésből származott ivadékokban a keresztezett fajok eredeti sajátosságai öröklődnek tovább. Új faji alkat kialakulására semmi kilátás és semmi biztosíték.

A faji kérdés és a fajbiológia egyéb, nagyrészt csak kevésbé tisztázott problémái nem tartoznak itt ránk. Mindössze arra kell még rámutatnunk, hogy a tudomány kíváncsian tartja a fajok keveredését, mint a minőségbeli fejlődés útját. A belterjes tenyészet korcsosuláshoz vezet. S ez a tény, valamint az, hogy a fajok valóban egyre nagyobb mértékben keverednek, arra mutat, hogy az emberiség testi mivoltában is történetének általános tendenciáját követi: az egyetemes emberiség, az egyetemes humánus tényleges megvalósítását. Bármily különösen hangzik ez ma, egykor valóban testvérré válnak a föld bármely messzi táján élő emberek, ha rossz testvérekké is. Mikor? Az emberiség, ez a fiatal faj annyira elején van még életének, történetének. Van azonban a tömeges keveredés elleni védekezés jogosultságának egy másik forrása. Egy már kialakult zárt csoportszellemnek és kultúrájának – népiségnek vagy nemzetiségnek – könnyen egzisztenciájába, vagy legalábbis lényeges vonásai elvesztésébe kerülhet, ha hirtelen, egyszerre hasonlóan kialakult szellemiségű, kultúrájú nagy embercsoporttal keveredik. Erre van is számos történelmi példa.

S az ettől a sorstól való védekezés természetes és jogos törekvés. Az egyetemes humánus eszméje nem önfeladást, még kevésbé más, idegen egyéniség felvételét, hanem integrálódást kíván. A szellemi egyéniség védelme azonban nem faji kérdés.

A nemzetnek közös származásra, fajra alapítása tehát az immár számtalanszor elismert képtelenségekre vezet. Kik a „valódi” franciák, az őslakos kelták-e vagy a hódító germán frankok? Az angolság milyen „fajhoz” van kötve? Az olaszok hallatlan vérkeveredésében ki tud eligazodni? Németek-e a szláv poroszok? A spanyolok hogy intézik el azt a kétségtelen tény, mely sok egyéb mellett germán és sémita arab kereszteződéssel bonyolítja a fajiság problémáját náluk? S mi ennek az elvnek a következménye Magyarországon? Melyik a magyar „faj”: az ősmagyar-ság finnugor vagy török rétege? Hova tegyük a Hunyadiakat, kiknek nem magyar eredete már a maguk idejében közismert volt, sőt Mátyás király udvari történetírójával meg is örököttette? Zrínyi, Petőfi, s a Rákócziak szláv vére akadály-e magyarságuknak? Liebl–Munkácsy Mihály korlítottában ugyanaz a különös dús mélység jelenti a magyarságot, mint Szinyei-Merse vásznain, kiben valóban kimutatható a honfoglalók vére. A példák, melyek kétségtelenül igazolják, hogy a nemzeti-ség nem vezethető le a közös származásból, még kevésbé a faji egységből, vég nélkül szaporíthatók.

E két dolog nem hozható kapcsolatba egymással. Mégpedig azért nem, mert mindkettő a lét más és más síkjáról való: a vérszerinti származás és a faj a természet világába tartozik, a nemzetiség pedig szellem.

Joó Tibor könyvei

Történetfilozófiai alapok Böhm Károly rendszerében. Studium, 1927.

Ady arca a történetphilosophia megvilágításában. Egyetemi Bethlen Gábor Kör–Studium, 1928.

Böhm Károly ifjúkori önéletrajza. Egyetemi Bethlen Gábor Kör, 1931.

A történetfilozófia feladata és Ernst Troeltsch elmélete. Az Egyetem Barátainak Egyesülete, 1931.

Spranger [kiadó nélkül] 1932,

Kerka-poly Károly történetfilozófiája. Adat a hegelianizmus történetéhez. Egyetemi Nyomda, 1932.

A korszellem mint történetfilozófiai kérdés. Egyetemi Nyomda, 1933.

Bevezetés a szellemtörténetbe. Franklin, 1935; Attraktor, 2017.

A magyar nemzeti szellem. Magyarságtudomány, 1938.

Nemzetnevelés és szociálpolitika. Állami Nyomda, 1939.

A magyar nemzetszeme. Franklin, 1939; Universitas, 1990.

Magyar nyelvű filozófiai kéziratok a Széchényi Könyvtárban. MNM Országos Széchényi Könyvtár, 1940.

Mátyás és birodalma. Athenaeum, 1940; Attraktor, 2016.

Magyar nacionalizmus; Athenaeum, 1941; [magánkiadás] 1997.

Vallomások a magyarságról – A magyar önismeret breviáriuma. Hungária, 1943; Pro Hungaris Kulturális Értékközvetítő Alapítvány, 1995.

Történetfilozófia és metafizika – Válogatott írások (vál. és bev. Filep Tamás Gusztáv) Ister, 2001.

NYELV TESZI A NEMZETET?

Ugyanilyen nehézségek vannak a nyelv és nemzet viszonyában. A közös nyelvben kétségtelenül nagy közösségformáló és összetartó erő van. Botorság volna ezt tagadni. Ez azonban azon az egyszerű gyakorlati tényen alapszik, hogy

a közösség létrejöttéhez és fenntartásához az egyéneknek meg kell érteniük egymást. A nemzetet azonban az létesíti, ami a megértés folyamán kialakul: a közös szellem. Ezt pedig nem csak a nyelv közvetíti. Nem fejezi-e ki a nemzetiséget a művészetek internacionális beszéde? A nyelv kétségtelenül szintén egyik kifejeződése a nemzeti lényegnek. De a viszony ez, nem pedig a fordítottja. Nemzeti nyelvvé egy nyelv csak akkor válik, mikor már kialakult a nemzetiség és az éppen azt a nyelvet választotta kifejező eszközül. Mint ahogy a magyarság esetében a finnugor nyelvnek jutott ez a kitüntetés, nem pedig az általa ugyanúgy használt török idiómának. Míg a nemzetiség és nyelv kapcsolata a fejlődés folyamán be nem következik, addig a nyelv csak egyszerű érintkezési eszköz, melynek semmiféle nacionális értéke nincsen.

Csak nagy felületességgel állítható tehát, hogy a nyelv lényeges alkotó eleme a nemzeti-ségnek. Ezernyi példa bizonyítja, hogy a nemzetiség nincsen a később nemzetivé vált nyelvhez kötve, hanem idegen nyelven is megnyilatkozhat. Helyesebben: az eredetileg „idegen” nyelv akkor éppen olyan rangú és értékű eszköze a nemzetiségnek, mint később a mai „nemzeti” nyelv. Közismert, hogy a középkori Európa egyetemes irodalmi nyelve a latin volt, s a nemzetiség mindenütt ezen a nyelven bontakozott ki.

Angliában sokáig a francia volt a hivatalos nyelv, a „legangolabb” alapvető törvények ezen a nyelven maradtak fent, s nem egy, az angol nemzetiség lényegét kifejező hagyományos szertartásban ma is szerepe van e nyelvnek.

Nagy Frigyes, kiről bizonyára mindenki elismeri, hogy a német nemzet fejlődésében elsőrangú szerepe volt, franciául írt és beszélt. Vagy nem a magyar nemzetiség kialakulásának alapvető tényezői közé tartoznak Kézai Simon vagy Kálty Márk latin nyelvű krónikái? Rákóczi Ferenc latin vagy francia emlékiratai nem a magyar szellemet reprezentálják? Liszt Ferenc nem beszélte a magyar nyelvet. Széchenyi István, mikor a honfiai keserv legküzdelmesebb éjszakáin naplójának német mondatait róttá, nem volt magyar? S beszéljünk kisebbekről. Azok a rutén származású és nyelvű talpasok, kik Rákóczi Ferenc latin *Recrudescunt*-jára hadba szállottak, nem voltak tagjai a magyarságnak?

A nyelv maga is minden bizonnyal fontos alkotása a nemzeti szellemnek, s az utóbbi századokban keletkezett nagy nemzeti kincsek tárháza valóban a nemzeti nyelven írt irodalom. Ismerete nélkül nehéz ma már a nemzet lényegéhez hozzáférközni. Ám ő maga éppen oly kevés az a misztikus hatalom, mely a nemzetet létesíti, mint ahogy nem az a vér, a származás sem. Ha így volna, akkor az anyanyelv már magában véve a nemzet tagjává tenne bárkit, amit bizonyára senki sem állít, aki a nemzetnek csak némi szellemi rangot is tulajdonít. A nemzetiség alapjai sokkal mélyebben nyugszanak, mint materiális-biológiai vagy a nyelvközösség véletlen körülményeiben, s egy nemzet tagjává emelkedni sokkal komolyabb és bonyolultabb folyamat, mintsem hogy azt születés vagy nyelv ingyen ajándékképpen hozhatná.

Joó Tibor: *A magyar nemzetszeme* (1939)

ÁLLAM ÉS/VAGY NEMZET

Nem ily varázshatalom az állam sem. Csak a legtúlzóbb racionalizmussal állíthatja valaki, hogy az állampolgárság bárkit is automatikusan a nemzet tagjává tesz, s elvesztése kizárja nemzetéből. Hiszen van idő, mikor a nagy száműzöttek nemzetük leghűbb, a nemzetiséget igazán reprezentáló tagjai.

Az állam külsőleges, intézményszerű alakulat, törvényeken, parancson és erőhatálon alapul; a nemzet merőben érzelmi közösség, a hozzátartozás és iránta való hűség nem külső szabályok betartásában nyilvánul, s léte nem függ attól, rendelkezik-e jogi értelemben vett szuverenitással. Nemzetek ellehetnek állam nélkül is. A lengyel nemzet másfél századig nem élt? S állhat fönt állam anélkül, hogy valamely nemzet mondaná magáénak. Nincsen nemzet a földön, melynek valamennyi tagja ugyanannak a közös nemzeti államnak a polgára lenne, mint ahogy nincsen állam, melynek minden polgára egyazon nemzet tagjának érezné magát. Ha a nemzetet és államot azonosítjuk, kizárjuk az Erdélyben vagy Amerikában élő magyarokat nemzetünk köréből. A mai kor gyermeke előtt természetesen kockázatos azt állítani, hogy az államnak semmi köze sincs a nemzethez, pedig mégis csak arra a tudományos következtetésre kell jutnunk, hogy az állam a nemzeti semlegesség irányában fejlődik, mint ahogy kinőtte azt az állapotot is, amikor egyik vallásfelekezetet vagy társadalmi osztályt védte, a másikat üldözte. Az államnak semmi köze ahhoz, hogy polgára a tojást – Swift szimbólumával élve – a hegyesebb vagy gömbölyűbb végén törí-e fel, s nem részesítheti egyiket sem előnyben. A nemzeti egység szintűgy nem esik egybe az állami egységgel, mint az egyházi sem. Az államiság nem lényeges alkateleme a nemzetiségnek. Ne becsüljük túl az egyszerű emberi együttélés észszerű organizációját és adminisztrációját.

S a közös haza? Nemzetalkotó erejének mértékét húsz évvel ezelőtt éppen úgy szemlélhettük, mint ma. Hiszen még ugyanazon faluban is élhetnek különböző nemzethez tartozók. Viszont egymástól messze eső földrajzi tájakon fűzheti össze a hűség a valódi nemzettaikat. A nemzet közös hazájának élménye éppen olyan másodlagos, derivatív jelenség, mint a nemzeti nyelv. Nem ő teremti meg vagy tartja össze a nemzetet, hanem azért van nemzeti értéke, mert a nemzet hagyományai fűződnek hozzá. Mohács gyásztere vagy a Fejedelem sírhelye, Kassa, akkor is „hazája” volna a magyarnak, ha nemzetünk egyetlen tagja sem élne ott, mint ahogy „hazánk” marad örök időkre az a távoli sík, ahol a hét magyar Álmost vezérévé választotta. De magyar-e mindenki, aki Kassán él, s állíthatjuk-e, hogy Etelköz terei minden ottlakost magyarrá tesznek? Az ilyen végletes példák bizonyítják legjobban a tétel tarthatatlanságát.

**hogy közösnek érezzünk
egy kultúrát, ahhoz
a nemzet megléte kell**

NEMZET, KULTÚRA, SORSKÖZÖSSÉG

A legmegtévesztőbb a közös kultúra és a sorsközösség elve. Hogy közösnek és nemzetileg sajátosnak érezzünk egy kultúrát és sorsot, ahhoz is a nemzet megléte kell. Viszont nagy kulturális különbségek sem szüntetik meg a nemzeti összetartozást. Rákóczi Ferenc és Esze Tamás műveltsége igen kevés ponton érintkezhetett. Vagy hivatkozzunk újra Széchenyi és Nagy Frigyes példájára? De hivatkozzunk-e a *renaissance* nagy magyarjaira, kiknek műveltsége annyira „idegen” volt, hogy az irodalomtörténelemnek egy nem éppen szerencsés korszaka ki is zárta őket a nemzeti irodalomból, holott ma már feddhetetlenül áll előttünk magyarságuk. Csak persze tudnunk kell, mi lényege szerint a magyarság. Mint a nemzeti nyelv, úgy a nemzeti műveltség is képződmény, alkotása a már élő nemzetnek, s benne az az egyetlen egy elem a nemzetileg lényeges, amely egész alkatát megelőzte, és amiből az kihajtott. És ennek az egyetlen elemnek a birtoka avat valakit egy nemzet tagjává; nélküle hasztalan egész nemzeti kultúrája. Viszont ennek az egy elemnek, mely maga a nemzetiség,

lényegében, birtoklása a nemzet tagjává avatja bármily „idegen” kultúrában nevelődött gyermekét. Rákóczi sikertelen elidegenítési kísérlete vagy Széchenyi példája itt is kézügyben van.

S mit értsünk sorsközösségen? Azt, hogy ugyanazok a történeti események érnek egy embercsoportot? Akkor a széthullott osztrák birodalom népeinek egyetlen nemzetté kellett volna forrniuk. Nem volt elég hosszú a sorsközösség viselése? A katalánok bizonyosra elég hosszú időn át osztottak a sorsban a spanyolokkal: miért érzik magukat külön nemzetnek? Vagy a horvátok és magyarok közel évezredes sorsközössége, mely vállvetett harcokban folyt le? S a Baltikum kis nemzetei nem osztottak ugyanazon sorsban? Vagy egységes-e nemzetileg India? A sorsközösség igazi értelméhez, úgy látszik, nem elég az

események azonossága: az eseményeket átélő lélek azonossága is kell. Ahhoz, hogy a közösen viselt események valódi sorsközösséggé váljanak, meg kell őket előznie annak, ami sorsközösséggé avatja őket: magának a közösség érzetének, a közösség szellemének:

a nemzetnek. A közösen átélt események magukban nem alkotnak nemzetet, s nemzeti sorsközösséget; csak a már élő nemzet érzi és tudja őket sorsközösségnek. Talán már ezekből a futó ellenvetésekben is kitűnik, hogy a nemzet lényege sem az államiságban, sem a származásban, sem a nyelvben, sem a földrajzi hazában, még a kultúra egészében és a pusztán sorsközösségben sem gyökerezik, s ezek csak másodlagos képződmények magához a nemzethez képest. Nem ők alkotják a nemzetet, hanem az kölcsönzi nekik nemzeti jellegüket, ha ilyen jellegük van. A nemzet elvileg valamennyiük nélkül meglehet.

Ez a nemzetfogalom, melynek benső ellentmondásait és a valóságra illőségének annyi fogyatékoságát láttuk, rendkívül szívósan meggyökeresedett a közvéleményben, s tartja magát több mint száz esztendeje, a történet egymásra halmozódó cáfolatai közepette. Ez a fogalom tehát nem lehet merő csinálmány, hanem oly természetes alakulat, mely a tények talajából sarjadt. Kialakulásának bizonyosra megvoltak a reális történeti indítékai, melyek azt szükségszerűvé tették, a helyességébe vetett hitet pedig csodálatosan szívóssá.

Mert ez a hit csodálatosan szívós. Mi sem bizonyítja jobban, mint az a viselkedés, melyet az újkori közvélemény a valóság és a fogalom kiáltó ellentmondásával szemben tanúsít. Ezt az ellentmondást ugyanis a nacionalizmusnak is fel kellett ismernie. S ha az emberiség csupa bölcseségből állana, e tapasztalat bizonyára a nemzetfogalom revíziójára vezetett volna. A tömegeket azonban nem a belátás vezeti, s a politikát sem a tiszta elmélet tárgyalgossága. A nacionalizmus ragaszkodott a nemzet mibenlétéről alkotott elképzeléséhez, mely a nemzet mélyes lényegét néhány külsőleges vonásban vélte megragadni, s a valóságnak e fogalomhoz való idomításában tűzte ki a kérdés megoldását. Ennek az álláspontnak szörnyű következményei lettek.

NEGATÍV NACIONALIZMUS

Ha a modern nacionalizmus történetének szemléletébe merülünk, nem nézhetjük borzadály nélkül az elénk táruló látványt. Amikor már kezd felderülni a vallásháborúknak és az abszolút monarchiák imperializmusának ádáz, Európát egy vérző tetemmé marcangoló harcainak kimerülésével a népek békéje, s szerencsétlen földrészünk egyensúlyi állapota, mikor ismét kínálkozna az alkalom bizonyos rend megteremtésére, s felsejlik a szellemi egység kilátása: akkor egyszerre megint fellángol az esztelen emberi düh, okot lel az elkülönülésre és szembefordulásra, s a Nemzetiség nevében – mint korábban Isten nevében – dúlják szét a béke lehetőségeit, csodálatos elvakultsággal fordítva átokká a teremtés nagy áldását, az emberiség gazdag sokszínűségét. S mindez egy helytelen fogalom kedvéért, s nevében, mely kritika nélkül hangoztatott és hitt jelszóvá és politikummá vált; hatalmi kérdéssé, melyet csak erőszak oldhat meg.

E nacionalizmus szerint a nemzet egy közös hazában, közös államban él, közös származású, közös nyelvet beszélő, közös történeti múlttal és műveltséggel bíró embercsoport. Láttuk, hogy ilyen közösség a valóságban nincsen.

**tudnunk kell, mi lényege
szerint a magyarság**

Származásra és nyelvre nézve rokon emberek élnek egymástól távol eső geográfiai tájakon, tehát hazákban, mégpedig nemcsak szórványos kivándorlók-ként, hanem nagy, összefüggő tömegekben. Különböző fajokból és népekből származottak, sőt eredetileg különböző anyanyelvűek vallják magukat ugyanazon nemzet tagjainak. A közös haza, közös állam nagyrészt különböző nyelvet beszélő, különböző származású népeket foglal össze, s gyakran olyanokat is, kik a határokon túli nemzet fiainak érzik magukat. A történeti múlt és műveltség sokszor elválaszt oly csoportokat, melyek pedig a nemzetfogalom egyéb kritériumai értelmében nemzeti közösségbe tartoznának; máskor olyanokat fűz egybe, kik más szempontból nézve idegenek volnának. A közvélemény meggyőződése azonban oly mélységes, hogy ezek a kiáltó tények nem felfogásának módosítására bírják, hanem arra, hogy az erőszak néhány egyszerű fogásával magukat a tényeket igyekezzen kiigazítani. Sőt módosításra még az sem indítja, ha e kiigazító törekvések is eredménytelenek maradnak.

A szabadság zászlaja –
Magyar zászló a ledöntött
Sztálin-szobor helyén, 1956 októbere
(Fortepan)

Egyik módszere az asszimiláció. Az idegen származású és nyelvű ország-lakosoktól azt kívánja, hogy váljanak olyanná, mintha ez a „fogyatkozásuk” nem volna, hogy ne csak az állampolgárságot, hanem az ország névadó nemzetének nyelvét is vegyék fel, s e kívánság mögött az a feltevés húzódik meg, hogy ezzel lélekben is áthasonulnak, mert hiszen a nemzetiség a nyelvben él. A másik megoldás az, hogy azok az országlakosok, amelyek kívül esnek az uralkodó nemzet származási és nyelvi közösségén, maradjanak is kívül – többé-kevésbé megtűrt, de bevallottan vagy be nem vallottan kiirtandó idegen kisebbségekként. Ezek állampolgárok – gyakran még azok sem –, de nem nemzettagok. E rájasorba sülyesztettek törekvése, hogy vagy nemzeti jogaik politikai tekintetben is elismertessenek vagy – még inkább – nemzetük önálló államához csatlakozhassanak, érthető, természetes és jogos. A nemzeti

Összetartozunk –

A hazatérő magyar válogatott ünneplése a budapesti Hősök terén, 2016. június 27. (MTI)

önrendelkezés hamis értelmezésével a nemzetállamokra való törekvés életképes állami alakulatokat bomlasztott szét, megfélemlítve arról, hogy az állam alapjai nem érzelmi, hanem reális szükségletek és racionális célkitűzések. Abban a pillanatban, amikor nemzetet és államot szétválasztanak, a lakosság nemzeti heterogenitása közömbös, mert maga az állam is közömbös nemzetileg, s lakosságának nemzetiségét nem veszélyezteti, bárminő is az. De a célszerűségi elvekkel, valamint a történeti sorsnak, s a kultúrának és civilizációnak valóban meglevő, eredeti közösségével nem sokat törődik az uralkodó és hódítani vágyó nemzeti közvélemény, ha abban a hitben él, hogy nemzet és állam lényegileg összetartozik. Még kevésbé törődik a nemzeti hovatartozandóság egyénenkénti érzésével és akaratával. Áttekint felettük, e szubtilis megfoghatatlanságok felett, s beolvast, kiteszt vagy magához ragad a szükséghez képest, végeredményében csupán külső látszatokat tartva szem előtt – aminő az anyanyelv, a névben megörökített eredeti származás – és a nemzetállam illúzióját hajszolva, hogy a homogén nemzet – mely a pusztán nyelvközösségig egyszerűsödik – az egységes hazában, közös államban megvalósuljon.

E nemzetpolitikának éltető eleme a nyelv és az állam varázsserejébe vetett naiv hit, az illúzió, hogy e két tényező képes pótolni mindent, ami a nemzeti összetartozás egyéb tényezői közül hiányzik, s képesek a maguk különlégességében a benső egységet is megteremteni. Ennélfogva valakinek a nemzeti hovatartozandósága egészen külső és mesterséges jegyek alapján döntenek el. A származás néhány generáció múltán már feledésbe vész, megállapítása bizonytalan,

feltételes, maga is külső jegyekhez kötött. E mellett, lévén, hogy a nemzet faji, származásbeli egysége teljes fikció, egészen önkényes annak a megállapítása is, milyen kritériumokhoz köti a származás nemzetiségalkotó erejét. A sorsközösség, kulturális hovatarozandóság eldöntése hasonlóképpen bonyolult és sok önkényt enged meg, s vagy elfogadjuk az egyéni vallomás jogát vagy megint tetszés szerint felvehető külső kritériumokhoz kötjük. Maradnak tehát a nyelv, a név és az állampolgárság a nemzetiség kézzelfogható és további támogatásra nem szoruló ismertető jegyei, tényezői. A nemzetságság kritériuma tehát a nemzeti nyelv, név és az államhűség, melyek eredeti hiányát könnyű pótolni, asszimilációval vagy hazacsatolással. A nemzet és állam azonosságának másik korrekciója pedig a nemzetiségi kisebbségek létesítése, azaz a még nem asszimilált vagy nem asszimilálható más nemzetiségűek alárendelt helyzetbe taszítása, csekélyebb jogú állampolgárokká vagy pusztá országlakosokká alacsonyítása. Az eszméről alkotott fogalom íme erősebb a valóságnál. Még akkor is, ha a fogalom nem illik a valóságra, s arra csak engedményekkel, igazításokkal vagy erőszakkal alkalmazható: az ideál, az elérendő eszmény ő marad.

A NYUGATI NEMZETFOGALOM ÁTVÉTELÉNEK KÖVETKEZMÉNYEI

Ez a nemzetfogalom nem a mi nemzetünk körében alakult ki, hanem Nyugat-Európában, s ezért nyugati nemzetfogalomnak fogjuk nevezni. Nyugaton nagyjából meg is voltak kialakulásának feltételei, ha igazolása nem is. Hozzánk azonban egyszerű behozatalként került.

A magyar nemzetfogalom egészen másként alakult, azoknak a történeti feltételeknek megfelelően, melyek közt a nemzet megszületett és élt, s melyek több pontban lényegesen eltérnek a nyugati nemzetek viszonyaitól. Ez a sajátos magyar nemzetfogalom azonban a 18. század végén egyszerre sutba került, a közvélemény azonmód átvette a nyugati nacionalizmus eszméjét, figyelmen kívül hagyva, a nyugatiak módjára, a nemzetfogalom és az országban uralkodó valóságos helyzet közt tátongó áthidalhatatlan ellentétet, holott ez hazánkban még mélyebb volt, mint a nyugati országokban. S abban is osztoztunk a nyugati nemzetek közvéleményével, hogy a való-
ságot reméltük a fogalomhoz idomítani az állam és nyelv varázserejébe vetett vak hittel. Meg kell állapítanunk, hogy nem volt nemzet Európában, melyben oly naivul és jóhiszemben élt volna ez a hit, mint a magyarban. Oly erős volt ez, hogy az erőszak minden intézményes eszközéről lemondunk és az asszimiláció vagy imperializmus hatalmaskodásának, túlkapásainak gyérbbe jeleit a világ egyetlen más táján sem lelhetjük fel. Mi csak vallottuk és hirdettük a téves nacionalizmus elveit, s a belőlük vonható követelményeket, bízva abban, hogy vélt igazságuk magától elvégezi csodatevő munkáját. De elfogadtuk a nacionalizmust, kevés előrelátó bölcsünk intelmei ellenére is, s osztoztunk a sorsban is, melyet az Európára zúdított. S osztoztunk oly mértékben, mint egyetlen más nemzet sem.

Mindnyájan tudjuk, mire kell gondolnunk. Ez a nacionalizmus és nemzetfogalom szülte azt, amit nemzetiségi kérdésnek nevez a politika és történelem, s ennek lett következménye nemzetünk mai állapota és helyzete. E sors nyilván utolért volna bennünket akkor is, ha mi magunk nem osztoztunk a modern nyugati nacionalizmus felfogásában és törekvéseiben, mert erőnk elégtelen volt, kétszáz év vérvesztésegei után, kivédésére. A sorstól nyilván nem óvott volna meg őseink oly bölcsessége sem, melynek hiányát csak racionalizmussal, de nem történelmi megértéssel kérhetnénk tőlük számon. Bár vigasztaló, hogy voltak olyan bölcsseink is, akiknek példája csodaszámba megy a korszellem hallatlan erejével szemben. A közvélemény és a politika azonban „haladt a korr”, s ki akarta alakítani egy oly nemzet államát, melyet ugyanaz a – vélelmezett, illetve asszimilációval pótol – közös származás és nyelv köt össze szoros egységgé. Világos, hogy e nemzetállamot nem teremthette meg az országlakosok

a nyugati nemzetfogalom
hozzánk behozatalként került

magukat közös származásúnak és egynyelvűnek valló 40–50 százaléka az ország lakosok másik felével szemben, kik ugyancsak a származás és nyelv alapján hasonlóan önálló nemzeteknek tartották magukat és nem kevésbé független, önálló államiságra törekedtek. Az asszimiláció ilyen viszonyok közt, az öntudatos nacionalizmus e korszakában a legnagyobb erőszakkal sem sikerülhetett volna. Az asszimilálhatatlan népek állami együttartása pedig csakis két módon lett volna lehetséges. Vagy a nemzeti államról való lemondással, vagy erőszakkal. Az első mód olyan önfeláldozást és bölcsességet kívánt volna, mely szinte lélektani képtelenség abban a korszakban. Az erőszakhoz pedig olyan hatalom, mellyel nemcsak a majdnem árnyéklétet tengető független magyar állam, de sokkal erősebbek sem rendelkeztek. Maradt tehát a nemzetállam és a harmincmillió magyar illúziója, a nyugati nacionalizmus eszméinek ártatlan és ártalmatlan hangoztatása. Pusztá hangoztatása, a belőle következő politikai tevékenység gyakorlata nélkül, tápot szolgáltatva így az erőszakos magyar nemzetpolitika vádjának, anélkül, hogy annak eredményeit élveztük volna. Bármily keserves a megvallása, az igazság nem tűr önáltatást. S a nyugati nemzetfogalom alapján álló nacionalistának meddő dolog azt a másik keserves igazságot is takargatnia önmaga előtt, hogy amint az események éppen ennek a nemzetfogalomnak a logikus következményei voltak, a létrejött helyzeten e fogalom alapján segíteni nem lehet. Míg a nemzet, állam és nyelv azonosítása el nem tűnik a közvélekedésből, nem szűnik meg a nemzeti imperializmus és pusztító hatása sem.

A történetnek e keserű tanítása után annál csodálatosabb, hogy magyar közvéleményünk ma is zavartalan naivsággal ragaszkodik ehhez a behozott és egész ősi fejlődésével ellentétben álló nyugati nemzetfogalomhoz. Mert mit jelent a magyarságra nézve az, ha a nemzet valóban a közös származású és nyelvű, egyazon hazában, egyazon államban élő népközösség, ennyi és nem több? Azt jelenti, hogy magyar nemzet nincsen is. Ki marad itt közülünk, ha a származást vizsgáljuk? Milyen nemzetiségűek lesznek azok az idegen eredetű, idegen nevet viselő honfitársaink, kiknek esetleg

anyanyelve sem a magyar volt, ereikben a keleti vérnek egy cseppje sincs, de nemcsak látható tanújelét adták nemzethűségüknek, hanem valóban magyaroknak érzik és tudják magukat, s nem tartoznak és nem is akarnak, sőt nem is tudnának már tartozni más nemzethez, ahhoz sem, melynek köréből egykor apáik kiszakadtak?

S melyik nemzeté az az állam, melynek legfontosabb hatalmi pozíciói közül nem egyet ilyen idegen eredetű honfitársaink tartanak kezükben? Ki maradhat polgára egy „fajtiszta” magyar államnak? Vagy pedig: mindenki tagja lenne a magyar nemzetnek, aki az állam polgára és a nyelvét beszéli? Itt nyilvánvaló ellentmondás van. Még növekszik, ha felvetjük a kérdést, s e nemzetfogalom alapján fel is kell vetnünk, hogy lemondunk hát azokról a nemzetársainkról, akik nem a magyar államnak a polgárai.

a magyar fejlődéssel ellentétben áll a nyugati nemzetfogalom

MAGYAR NEMZET – MAGASABB SZEMPONTBÓL

Papirosra rótt intézkedések, erővel vagy célszerűségi alapon megvont határok, a légből elszálló beszéd idiómája, a porból vett és porrá váló test: ezek a semmiségek létesítenék valóban a nemzetet, ezt a csodálatos egységet és egyediséget, mely oly bámulatra méltóan egyesíti magában az egyetemes emberit és saját-szerűt, s mit hű fiai egyenest az Isten kezéből földre bocsátottnak hisznek? Ha létébe vetett hittel, s a lét eltökélt akaratával valljuk, hogy van magyar nemzet, akkor nem fogadhatjuk el, hogy azt államiság, nyelv, föld és vér alkotják. Valami más, valami magasabbrendű erő hatalma teremti azt. ■